

**نظرة على ترجمة الدكتور مصطفى خرمدل للقرآن
الكريم في مجال الكلمات والبنية**

أ.م.د. جاسم ردام محمود

جامعة بغداد - كلية اللغات - قسم اللغة الفارسية

Jassimraddam74@yahoo.com

**A Look at the Translation of Dr. Mustafa
Khurramdel of the Holy Quran in the Field Of
Words And Structure**

Dr.jasim Raddam Mahmoud

**Dept. Of Persian Language / College Of
Languages / University Of Baghdad**

Email: jassimraddam74@yahoo.com

Abstract :

The translation of holy Quran to different languages of the world has widened for a long time specially the Persian Language. The process of translation of the holy Quran increased in the present time because of scope of the general knowledge among Iranians has widened in addition to the turn they make toward studying the holy Quran and religious sciences and interest in their meanings.

On the other hand, the accuracy of translation of the holy Quran has a very special importance because of the holiness of the text of Quran as well as the importance of its vocabulary and meaning in the mind and action of every Muslim. However, the current translations have some defects and mistakes. Until our present day, the translators could not introduce a perfect and ideal translation for the holy Quran.

Among these translations, the interpretive translation of Dr. Mustafa Khurramdel which has the title "Tafseer Al-Noor". It is one valuable translations of the holy Quran with a short interpretation and word explanations in the footnotes. Unfortunately, it is not empty of defects and mistakes and needs study and criticism. The scholar tries in this research paper through analytical – descriptive style as well as consulting different references, including lexicons and interpretation and other translations of the holy Quran, to show the good features of this translation and its characteristics in addition to the mistakes and defects that appeared in it the Field Of Words And Structure.

Keywords : translation of Quran , Tafsser Al-Noor, Mustafa Khurramdel, study of translation , Words And Structure.

ملخص البحث:

لقد اتسعت و منذ أمد بعيد ترجمة القرآن الكريم إلى لغات العالم المختلفة ، و بخاصة اللغة الفارسية ، وازدادت عملية ترجمة القرآن في الوقت الحاضر بسبب اتساع المعرفة العامة لدى الإيرانيين و توجههم نحو دراسة القرآن الكريم والعلوم الدينية والاهتمام بمعانيها.

من ناحية أخرى ، ونظراً لقدسية النص القرآني وأهمية معانيه في فكر كل مسلم وأفعاله ، فإن دقة الترجمة لها أهمية خاصة ؛ ومع ذلك ، فإن الترجمات الحالية فيها بعض العيوب والأخطاء ، ولم يستطع المترجمون حتى يومنا هذا تقديم ترجمة مثالية و كاملة للقرآن الكريم.

ومن بين هذه الترجمات ، الترجمة التفسيرية للدكتور مصطفى خرم دل والموسومة بـ "تفسير النور" ، وهي إحدى الترجمات القيمة للقرآن الكريم مع تفسير قصير وشرح للكلمات في الهوامش. لكنها وللأسف أيضاً ترجمة لا تخلو من العيوب والأخطاء وتحتاج إلى الدراسة والنقد. لقد حاول الباحث في هذا البحث ومن خلال الأسلوب التحليلي - الوصفي و مراجعة مصادر متنوعة بما في ذلك المعاجم و التفسير و ترجمات أخرى للقرآن الكريم أن يبيّن مميزات هذه الترجمة و خصائصها فضلاً عن الأخطاء والعيوب التي وردت فيها في مجال الكلمات والبنية.

الكلمات المفتاحية : ترجمة القرآن ، تفسير النور ، مصطفى خرم دل ، دراسة الترجمة ، الكلمة والبنية.

نگاهی به ترجمه‌ی دکتر مصطفی خرم‌دل از قرآن مجید در حوزه‌ی واژه و ساختار

- چکیده

ترجمه‌ی قرآن کریم به زبان‌های مختلف دنیا ، به ویژه به زبان فارسی ، از دیر باز رایج بوده است. در دوران معاصر ، به جهت گسترش سواد و اطلاعات عمومی ایرانی‌ها و روی آوردن آن‌ها به مطالعه‌ی قرآن کریم و علوم مذهبی و توجه به معانی آن ، روند ترجمه‌ی قرآن افزایش یافته است.

از سوی دیگر ، با توجه به قداست متن قرآنی و اهمیت معانی آن در اندیشه و عمل هر مسلمان ، صحّت برگرداندن اهمیت خاصّی دارد ؛ اما با وجود این ، ترجمه‌های موجود هم اشکالات و آسیب‌هایی دارند و مترجمان تا به امروز نتوانسته اند ترجمه ایده‌آلی و کاملی از قرآن کریم ارائه دهند.

از جمله‌ی این ترجمه‌ها ، ترجمه‌ی تفسیری دکتر مصطفی خرم‌دل با عنوان "تفسیر نور" است که یکی از ترجمه‌های ارزشمند قرآن مجید با تفسیری کوتاه و شرح لغات در پانوشته‌ها است. اما متأسفانه ، این ترجمه نیز ترجمه‌ای که خالی از اشکالات و آسیب‌ها نیست و نیاز به مطالعه و نقد دارد. در این تحقیق ، محقق سعی کرد از طریق روش تحلیلی - توصیفی و بررسی منابع مختلف از جمله فرهنگ‌های لغت ، تفاسیر و ترجمه‌های دیگر قرآن کریم ، مزایا و ویژگی‌های این ترجمه و همچنین اشتباهات و نارسایی‌های آن را در زمینه واژه و ساختار نشان دهد.

واژگان کلیدی : ترجمه‌ی قرآن ، تفسیر نور ، مصطفی خرم‌دل ، بررسی ترجمه ، واژه و ساختار.

- پیشگفتار

قرآن کتاب الهی است که از طرف خداوند بر پیامبر (ص) نازل شده تا پیامبر اکرم به وسیله‌ی آن مردم را به راه راست و کمال انسانیت دعوت کند. معانی و مفاهیم آن در طول چهارده قرن از جهات مختلف در حیات فردی و اجتماعی ما تأثیر پنهان و آشکار نهاده است. چنانکه امروزه نمی‌توان جنبه‌ای از جنبه‌های گوناگون زندگی مسلمانان را یاد کرد که قرآن کریم و معانی والای آن به نحوی مستقیم یا غیر مستقیم ، در آن تأثیری نگذاشته باشد. خداوند متعال در سوره‌ی اسراء آیه‌ی ۹ می فرماید :

- إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلّٰتِي هِيَ أَقْوَمٌ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا.

قرآن کتابی است برای هدایت تمام بشریت است و هر کس بر خوان پر نعمت آن بنشیند ، بی گمان بهره خواهد شد ؛ از این رو ، به ویژه بر مسلمانان لازم است که به این کتاب الهی توجهی مبذول داشته و انس با آن را سر لوحه‌ی زندگی خود قرار دهند و در آیات آن تدبیر کنند تا بتوانند با نور هدایت آن ، فرا راه زندگی خود را روشن سازد. در سوره‌ی قلم آیه‌ی ۵۲ می‌خوانیم :

﴿ وَمَا هُوَ إِلَّا نَذْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾.

تمامی انسان‌ها ، مخاطب قرآن مجید هستند ، لذا چاره‌ای نیست جز ترجمه و برگرداندن آن به زبان‌های مختلف نیست و در این زمینه هر چند تلاش‌های فراوان صورت گرفته است ، ولی ترجمه‌ی قرآن همچنان مسأله‌ای سخت و پیچیده است ؛ چون هر زبان فرهنگ خاصی در معانی واژه‌های خود دارد و یافتن معادل مناسب در زبان دیگر دشوار و گاهی غیر ممکن است. و علاوه بر این ، گوینده در هر زبان معانی مورد نظر خود را علاوه بر انتخاب واژه‌های مناسب در قالب ترکیب کلمات منتقل می‌کند و در چنین قالبی هر چند مفردات کلمات و معانی آن‌ها نقش مهمی در انتقال معنا را دارند ولی این عبارات‌ها هستند که اسرار و اشارت‌های زیاد را با ترکیبات و فضا سازی‌های مختلف خود به گیرنده منتقل می‌کنند.

ترجمه‌ی قرآن به زبان‌های دیگر ، به منظور آشنا ساختن ملل بیگانه‌ی دیگر از زبان عرب با حقایق و معارف قرآنی ، پیوسته یکی از ضرورت‌های مهمی به شمار می‌رود. دانشمندان مسلمان همیشه با تفسیر و ترجمه‌ی آیات و سوره‌هایی از قرآن مردم را به هدایت می‌کرده‌اند. و می‌توان گفت که ترجمه‌ی قرآن از دیر باز تا امروز سیره جاری دانشمندان و علمای مسلمان بوده است. زیرا می‌بایست با مردم هر ملتی با زبان خودشان سخن گفت ، به ویژه قرآن کریم کتاب آسمانی دینی است که همه‌ی ملل و اقوام جهان را به اسلام دعوت می‌کند و به ملت عرب اختصاص نیافته است.

همان طور که گفتیم ، ترجمه‌ی آیات قرآن مجید و برگرداندن آن به زبان‌های دیگر کاری بسیار دشوار است و نیاز به دانشی وسیع و استعداد و حوصله‌ی بسیار و تسلطی فراوان به زبان عربی (زبان مبدأ) و زبان ترجمه (زبان مقصد) دارد و کمتر مترجمی می‌تواند این ویژگی‌ها را در خود جمع کند و مرد این میدان باشد. از این رو ، می‌بینیم هر ترجمه‌ای به هر زبانی منتشر می‌شود با وجود دقت و تعمقی که مترجم مدعی آن است ، باز هم کاستی‌ها و اشتباهاتی در این ترجمه پیدا می‌شود.

از جمله‌ی این ترجمه‌ها ، ترجمه‌ی تفسیری دکتر مصطفی خرم‌دل با عنوان "تفسیر نور" است که یکی از ترجمه‌های ارزشمند قرآن مجید با تفسیری کوتاه و شرح لغات در پانوشت‌ها است. این ترجمه در اولین چاپ خود در سال ۱۳۷۲ توسط انتشارات احسان در تهران ، با خط عثمان طاه‌ها به چاپ رسیده است. اما متأسفانه ترجمه‌ای خالی از اشکال نیست و نیازمند نقد و بررسی است. در این تحقیق ، محقق سعی کرد از طریق روش تحلیلی - توصیفی و بررسی منابع مختلف از جمله فرهنگ‌های لغت ، تفاسیر و ترجمه‌های دیگر قرآن کریم ، ویژگی‌ها و مختصات این ترجمه و همچنین اشتباهات و نارسایی‌های آن را در حوزه‌ی واژه و ساختار نشان دهد.

۱- نگاهی به ویژگی‌ها و مختصات ترجمه

قرآن اقیانوس بی‌پایانی است که هیچ غواصی به ژرفای آن نمی‌رسد و چشمه‌ی زلال جوشانی است که هرگز خشک و کم نمی‌شود و حبل الله متین و استوارترین رشته ارتباط انسان به سوی توحید و رضوان الهی است، در گذر زمان هرگز کهنه و فرسوده نمی‌شود و سفره‌ی گسترده مهمانی خدا در پیش روی بنی آدم است ، تا به هر اندازه که می‌توانند ، از آن استفاده بکنند. از این رو ، تمامی انسان‌ها ، مخاطب قرآن هستند ، و چاره‌ای جز ترجمه و برگردان آن به زبان‌های مختلف دنیا نیست. البته این امر باعث شده امروزه پس از گذشت قرن‌های متوالی از آشنایی ایرانیان با قرآن مجید است ، ترجمه‌های متعددی با روش‌های مختلف ارائه شود تا ارواح تشنه‌ی شیفتگان معارف الهی را سیراب کند. در این میان برخی از مترجمان که آگاهی از شأن نزول آیه‌های قرآن مجید و لایه‌های درونی آیات و تفسیر و تأویل آن‌ها دارند به ترجمه‌ی قرآن همت گماشته و ترجمه‌های تفسیری از قرآن به علاقه‌مندان و شیفتگان ارائه دادند.

از جمله‌ی این ترجمه‌ها ، ترجمه‌ی تفسیری دکتر مصطفی خرم‌دل با عنوان "تفسیر نور" است که یکی از ترجمه‌های ارزشمند قرآن مجید با تفسیری کوتاه و شرح لغات در پانوشت‌ها است. این ترجمه در اولین چاپ خود در سال (۱۳۷۲) توسط انتشارات احسان در تهران ، با خط عثمان طاه‌ها به چاپ رسیده است. در این اثر ، ذوق و سلیقه‌ی بهتری اعمال گردیده که از جمله‌ی آن‌ها تفکیک توضیحات لغوی و وجوه نکات تفسیری از متن ترجمه ، و قرار دادن آن‌ها در پانوشت‌ها است. و ترجمه‌ی هر آیه با توضیح کوتاه در میان پرانتز در مقابل همان آیه و در همان صفحه قرار داده ، و لغات و کلماتی که لازم به ترجمه‌ی جداگانه و گاهی توضیح بوده در پانوشت‌ها جای داده است. این حسن سلیقه بر جذابیت و چشم‌نوازی این اثر نفیس افزوده و آن را مطبوع طبع همه‌ی قرآن‌پژوهان به ویژه متخصصان ترجمه و فرهنگ‌نویسان لغات قرآن کریم ساخته است. در سر تا سر این "ترجمه‌ی تفسیری" دقت ، ظرافت ، حُسن سلیقه و از همه مهم‌تر توجّه مترجم محترم و فرهیخته به نکته‌های ادبی و توضیح مختصر و مفید آن‌ها ، و عشق و علاقه‌ی سرشار وی به قرآن کریم ، بر خواننده‌ی آگاه و با بصیرت پنهان نمی‌ماند.

این ترجمه و تفسیر برای کسانی که فرصت مطالعه‌ی تفسیرهای مطول را ندارند و می‌خواهند شناخت اجمالی از قرآن داشته باشند ، و یا کم و پیش با لغات و محتوای آن آشنایی پیدا کنند ، بسیار مفید و حائز اهمیت است. (محمد علی کوشا ، ۱۳۸۶: ۱۹۱)

در ترجمه‌ی دکتر مصطفی خرم‌دل مزایا و ویژگی‌های فراوانی به چشم می‌خورد که حاکی از تبحر وی در زمینه‌ی ترجمه‌ی قرآن کریم است. و مهم‌ترین مزایا و ویژگی‌های این ترجمه به شرح زیر است :

الف- اولین نقاط قوت این ترجمه ، جامعیت مطالب آن در زمینه‌ی ترجمه و تفسیر و واژه‌های قرآنی است ، که مترجم حدّ و مرز هر کدام را تا حدّ امکان حفاظت کرده و به صورت مفید و قابل استفاده‌ی آن‌ها را ارائه داده است ؛ به گونه‌ای که خواننده ضمن دریافت ترجمه‌ی هر آیه بلا فاصله از تفسیر لازم و ضروری آن نیز آگاهی پیدا می‌کند. در پانوشت‌ها هم علاوه بر دریافت معانی کلمات و مفردات آیه ، در مواضعی هم با روش تجزیه و ترکیب درست کلمه‌ها و جمله‌ها آشنا می‌شود. این سبک و روش که در یک مجلد ، ترجمه و تفسیر همراه با فرهنگ لغات و بیان ادبی مفردات و نیز با توضیحات لازم مطالب اخلاقی و تاریخی آیات ارائه شود تقریباً نوآفرین و کم‌نظیر می‌باشد ، و آثار مکتوب مترجمان دیگر در این حوزه به این جامعیت و ظرافت عرضه نشده است.

ب- دومین نقطه‌ی قوت این ترجمه ، دارای نثری نسبتاً روان و درخور فهم و درک همگان است ، و از جهت آرایش‌های لفظی و ترکیب اصطلاحات و کلمات و ساختار عبارات و جملات ، نیکو و خوشخوان می‌نماید. به عنوان نمونه به مثال‌های زیر نگاه کنید :

﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظَنُّكَ مِنَ الْكَادِبِينَ﴾. (سورهی اعراف / آیهی ۶۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((رؤساء و اشراف کفر پیشه‌ی قوم او گفتند : ما تو را ابله می‌دانیم و ما تو را از زمهری دروغگویان می‌پنداریم.))
 ﴿قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾. (سورهی اعراف / آیهی ۶۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((هود گفت : ای قوم من! من ابله نیستم. بلکه من فرستاده‌ای از سوی پروردگار جهانیم.))
 ﴿وَادْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سَهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آيَاتِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾. (سورهی اعراف / آیهی ۷۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((او به یاد داشته باشید که خداوند شما را جانشینان قوم عاد کرده است و در سرزمین (حجر) استقرار بخشیده است که (می‌توانید) در دشت‌های آن، کاخ‌ها برافرازید و در کوه‌های آن، خانه‌ها بتراشید و بسازید؛ پس نعمت‌های خدا را به یاد داشته باشید، و در زمین تباهکارانه فساد را میندازید.))

پ- سومین مزیّت و نقطه‌ی قوت ترجمه دکتر خرم‌دل این است که ترجمه‌ی آیات را به گونه‌ی ظریف و مناسبی با تفسیری واضح و رسا به صورت مزجی در کمال حُسن سلیقه به هم در آمیخته و بین آن‌ها ارتباط بجا ایجاد کرده، و خواننده را از رجوع به تفاسیر مطول بی‌نیاز می‌گرداند؛ و این کار به روشی انجام شده که مرز ترجمه با تفسیر کاملاً در نظر گرفته است. مثال زیر این نکته را توضیح می‌دهد:

﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾. (سورهی بقره / آیهی ۴۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((و از شکیبایی (و واداشتن نفس بر آنچه دوست ندارد، از جمله روزه) و نماز (که دل را پاکیزه و انسان را از گناهان و پلیدی‌ها به دور می‌دارد) یاری جوید، و نماز سخت دشوار و گران است مگر برای فروتنان (دوستدار طاعت و عبادت).))
 در این ترجمه و تفسیر می‌بینیم که اصطلاحات (صبر) و (صلاة) به خوبی برگردانده شده، و تفسیر آن‌ها هم به گونه‌ی رسا و گویا ارائه شده، و مصداق بارز (صبر) در این آیه شریفه همان (روزه) است، یاد شده است.

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَفْخَرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنَ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾. (سورهی بقره / آیهی ۲۵۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((اجبار و اکراهی در (قبول) دین نیست، چرا که هدایت و کمال از گمراهی ضلال مشخص شده است، بنابراین کسی که از طاغوت (شیطان و بت‌ها و معبودهای پوشالی و هر معبودی که بر عقل بشورد و آن را از حق منصرف کند) نافرمانی کند و به خدا ایمان بیاورد، و به محکم‌ترین دستاویز در آویخته است (و او را از سقوط و هلاکت می‌رهاند) و اصلاً گسستن ندارد. و خداوند شنوا و دانا (و سخنان پنهان و آشکار مردمان را می‌شنود و از کردار کوچک و بزرگ آگاهی دارد).))

در این ترجمه و تفسیر، یک نکته‌ای که اکثر مترجمین از آن چشم‌پوشی کرده‌اند امّا دکتر خرم‌دل، نیک بدان توجه نموده، ترجمه‌ی اصطلاح (العروة الوثقى) به (محکم‌ترین دستاویز) است. چون (وثقی) مؤنث (أوثق) و صیغه‌ی تفضیل است که معادل آن در زبان فارسی با کلمه‌ی (تر) و (ترین) می‌آید. امّا مترجمان دیگر این مسئله را در نظر نگرفته‌اند، به عنوان نمونه:

- ترجمه‌ی ابو القاسم امامی : ((چنگ به دستگیره‌ی استوار انداخته است.))

- ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی : ((به دستاویز استواری دست زده است.))

- ترجمه‌ی عبدالمحمد آیتی : ((به رشته‌ی استوار چنگ زده است.))

- ترجمه‌ی مکارم شیرازی : ((به دستگیره‌ی محکمی چنگ زده است.))

- ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند : ((به دستاویزی استوار چنگ زده است.))

امّا در بین مفسرین قرآن کریم، آقای حجت الاسلام یعقوب جعفری در تفسیر کوثر در ترجمه‌ی اصطلاح (العروة الوثقى) دقت نظر نشان داده است. (ر، ک : جعفری، ۱۳۷۶ : ۱ / ۵۹۲)

﴿إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾. (سورهی قصص / آیهی ۷۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((قارون از قوم موسی بود و (بر اثر داشتن دارایی فراوان) بر آنان فخر فروشی کرد (و چون ثروتمندترین فرد بنی اسرائیل بود، از ایشان خواست که او را فرمانده، و خویشتر را فرمانبردارش بدانند). ما آن اندازه گنج و دفینه به او داده بودیم که (حمل صندوق‌های) خزائن بر گروه پرزور و با قدرت، سنگینی می‌کرد (و ایشان را دچار مشکلی می‌نمود). وقتی (از اوقات) قوم او بدو گفتند : (مغرورانه) شادمانی مکن، که خداوند شادمانان (سر مست از غرور) را دوست نمی‌دارد.))

در این آیه ترجمه‌ی (مفاتیح) به (خزائن) - بر خلاف مترجمانی که این کلمه را به (کلیدها) ترجمه کرده‌اند- بسی جالب و دقیق و منطقی است که نکته‌ی آن بر متخصصین تفسیر و ترجمه پنهان نیست؛ به همین ترتیب، اصطلاح (لَا تَفْرَحْ) که به (شادمانه سر مست از غرور نشوید) ترجمه کرده نیز دقیق و جالب است.

ت- چهارمین نقطه‌ی قوت این اثر جاودان توضیح دقیق و عالمانه‌ی اصطلاحات قرآنی در پانوشته‌ها به شکل مختصر و مفید و دور از سخنان پراکنده و اطناب در لفظ است. در این خصوص هم چند نمونه‌ی شایسته ذکر می‌کنیم:

- ذیل آیهی ۷ از سورهی آل عمران : ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ...﴾ در توضیح

(محکمات) و (متشابهات) می‌نویسد : "محکمات آیه‌های متقن و واضحی است که همگان می‌توانند به معانی و تفسیر آن‌ها پی‌ببرند و در فهم آن‌ها دچار اشتباه و التباس نشوند. أمّ الكتاب اصل و اساس قرآن و مرجع احکام حلال و حرام و کلید مشکلات و مجملات است. متشابهات آیاتی هستند که مشکل و قابل تأویل بوده و معنای کاملاً واضح روشنی ندارند و چون محتمل مفاهیم وجوه فراوانی هستند، قاطعانه نمی‌توان آن‌ها را تفسیر و تبیین کرد. از قبیل: حروف مقطّعه، هنگامه‌ی رستاخیز، چگونگی روح، مجملات قرآن، صفات یزدان و...". (خرم‌دل، ۱۳۷۲ : ۹۵)

- ذیل آیهی ۵۱ از سورهی مائده : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ... ﴾ می نویسد : "در این جا منظور این نیست که مسلمانان هیچ گونه رابطهی تجاری و اجتماعی با یهودیان و مسیحیان نداشته باشند ، بلکه منظور این است که با آنان همپیمان نگردند و محرم اسرارشان ندانند و در برابر دشمنان خود بر دوستی آنان تکیه نکنند و هرگز ایشان به سرپرستی نپذیرند." (همان : ۲۰۸)

- ذیل آیهی ۱۸۰ از سورهی اعراف : ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ می نویسد : "مراد از الحاد در اسماء خدا ، این است که الفاظ و مفاهیم آن را تحریف کنند. یا این که خدا را به اوصافی توصیف نمایند که شایستهی ذات او نیست ، و یا این که صفات خدا را برای مخلوقات خدا بکار برند." (همان : ۳۲۶)

- ذیل آیهی ۱۸۷ از سورهی حجر : ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ می نویسد : "مراد هفت آیهی سورهی فاتحه است که اصل مشتمل بر چکیدهی قرآن است. یا به عبارت دیگر ، قرآن ، تفصیل [یافتهی] اصول مذکور در آن است. (المثانی) جمع (مُثَنَّى) یعنی : مکرر ، بارها و بارها خوانده شده. مراد از مُثَنَّى ، تنها دوبار نیست ، بلکه بر جمع نیز یعنی بیش از تثنیه دلالت دارد. قول دیگر : (سبعاً من المثاني) مراد سورهی فاتحه است که (أمّ الكتاب) نام دارد ، در این صورت عطف (القرآن العظيم) بر آن ، از قبیل عطف عام بر خاص ، یا کل بر جزء است. برخی هم (سبعاً من المثاني) را در خود قرآن می دانند. (ر.ک : (سورهی زمر / آیهی ۲۳) و واژهی (سبعاً) را برای کثرت می شمارند ، و عطف را به منزلهی عطف صفت بر صفت می دانند. (من المثاني) : حرف (من) برای بیان (سَبْعًا) است." (همان : ۵۲۴)

- ذیل آیهی ۲۹ از سورهی دخان : ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ﴾ می نویسد : "عربها هنگامی که می خواهند اهمیت مردهای را نشان دهند ، می گویند : آسمان و زمین بر او گریه کردند. خورشید کسوف کرد و ماه خسوف. آذرخش آسمان و باد وزان بر او گریستند. و احتمال دیگر این که : در اینجا مضاف محذوف است که (اهل) باشد یعنی بسبب حقارت فرعون و فرعونیان ، در آسمان و زمین کسی برای ایشان دلسوزی نکرد و قطره اشکی نریخت." (همان : ۱۱۵۵)

در تمام این گونه موارد همان گونه که بر متخصصین تفسیر و ترجمه پنهان نیست در پانوشتهای اصطلاحات قرآنی به گونهی دقیق و معقول و جالبی تفسیر و توضیح شده و نیازی نیست که خواننده به دنبال تفاسیر و توضیحات دیگر باشد.

۲- بحث و بررسی ترجمه در حوزهی واژه

یکی از مسائل مهمی که در ترجمه با آن سر و کار داریم و گویا در ترجمهی قرآن بیشتر باید روی آن سرمایه گذاری کرد بررسی (واژگان) است. بررسی آثار اجمالی ترجمه شدهی قرآن ، اشتباهات فاحش و عمدهای آشکار می سازد که ناشی از عدم دقت کافی در بررسی واژهها و آیات قرآن در سطوح مختلف ترجمه و عدم توجه به مؤلفههای تعادل ترجمه ای می باشد. پس می توان گفت که نخستین سطح و یکی از مهم ترین اجزاء برای رسیدن به همطرازی در ترجمه ، واژگان است.

ترجمهی قرآن همچنین امری سخت و پیچیده است ، چون هر زبان فرهنگ خاصی در معانی واژههای خود دارد و یافتن معادل آن در زبان دیگر دشوار و گاهی غیر ممکن است. و علاوه بر این ، گوینده در هر زبان معانی مورد نظر خود را علاوه بر انتخاب واژههای مناسب در قالب ترکیب کلمات منتقل می کند و در چنین قالبی هر چند مفردات کلمات و معانی آنها نقش مهمی در انتقال معانی را دارند ولی این عبارت ها هستند که اسرار و اشارت های زیاد را با ترکیبات و فضا سازی های مختلف خود به گیرنده منتقل می کنند و هرگز تبدیل آنها به زبان دیگر ممکن نیست ، چنانکه ترجمهی مثنوی ها و یا غزلیات بدیع فارسی به زبان دیگر هرگز زیبایی های آن را نمی تواند منتقل کند و اگر چنین سختی در برگرداندن سخنان بشری است ، قطعاً ترجمه آیات قرآنی با بلاغت و اسراری که در آنها است دشوارتر خواهد بود.

در قرآن کریم واژگان بسیاری مشاهده می شود که در بافت های مختلف و همین طور اشتقاق های مختلف فعلی و اسمی دارای معانی کاملاً متفاوتی هستند. بنابراین "مترجم برای رسیدن به یک ترجمه ی سلیس و قابل درک ملزم به واژه یابی و ایجاد تعادل در سطح واژگان برای مفردات قرآن باشد." (منصور کوشا ، ۱۳۷۹ : ۳۴) از این رو ، در این مبحث به بحث و بررسی ترجمه ی دکتر مصطفی خرم دل از قرآن کریم در حوزه ی واژگان پرداخته ایم :

- ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعْضُهُ فَمَا فَوْقَهَا...﴾. (سورهی بقره / آیهی ۲۶)

ترجمه : ((خداوند شرم ندارد از این که مثال بزند به پشه ای یا کبوتر از آن...))

اشکال : مترجم محترم کلمه ی "ما فوق" را در متن به معنی "کمتر از آن" برگردانده است! در حالی که این ترجمه معادل "ما دون" می باشد نه "ما فوق"! ، لازم به ذکر است که مترجم ، کلمه ی "ما فوق" را در پانوشته به معنی "بالاتر از آن" ترجمه کرده است. ترجمه ی پیشنهادی : ((خدای را از اینکه به پشه ای یا فروتر [یا فراتر] از آن مثل زند شرم نیاید...)) (ترجمه ی محمدهدی

فولادوند)

- ﴿...وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾. (سورهی بقره / آیهی ۷۲)

ترجمه ی خرم دل : ((... و خدا حقیقت امر را می دانست و آنچه را که پنهان کردید آشکار و نمایان می نمود.))

اشکال : ترجمه ی این آیه از حالت یک ترجمه ی منطبق بر الفاظ آیه به صورت ترجمه ای آزاد و مضمونی درآمده است!

ترجمه ی پیشنهادی : ((... و خداوند آشکارکننده ی چیزی است که پنهان می ساختید.)) (ترجمه ی بهاء الدین خرمشاهی)

۱- ﴿يَوْمَ أُحُدٍ لَوْ يَعْمُرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُرْحَرَجٍ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ...﴾. (سورهی بقره / آیهی ۹۶)

ترجمه ی خرم دل : ((هر یک از آنان دوست دارد هزار سال عمر کند ، در حالی که اگر این عمر (طولانی) دو داده شود ، او را از عذاب به دور نمی دارد...))

اشکال : نخست کلمه ی "لو" که برای "تمنی" است در ترجمه گنجانده نشده ، دوم مترجم اصطلاح "أَنْ يُعَمَّرَ" به صورت "إِنْ يُعَمَّرَ" ترجمه کرده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((هر یک از آنان خوش دارد که کاش هزار سال عمر دهندش ، ولی این عمر یافتن ، دور دارنده‌ی او از عذاب نیست...)) (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)

﴿ مَا نُنْخِصُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَاتٍ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا... ﴾. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۱۰۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((هر آیه‌ای را که رها سازیم (و به دست فراموشی سپاریم) ، و یا این که (اثر معجزه‌ای را از آئینه‌ی دل مردمان بزداییم و) فراموشش گردانیم ، بهتر از آن یا همسان آن را می‌آوریم...))

اشکال : طبق این ترجمه و تفسیر مشخص نیست که چه فرقی بین (نسخ) و (انساء) هست؟ چون نسخ را (رها ساختن) و (به دست فراموشی سپردن) دانسته و (انساء) را هم (فراموشاندن) و (از آئینه‌ی دل مردمان زدودن) ترجمه و تفسیر کرده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((حکم) هر آیه‌ای را نسخ کنیم یا آن را به تأخیر بیندازیم بهتر از آن یا همسان آن می‌آوریم...)) (ترجمه‌ی محمدهدی فولادوند)

﴿ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ... ﴾. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۲۷۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((کسانی که ربا می‌خورند (از گورهای خود به هنگام دوباره زنده شدن ، یا از مش اجتماعی خود در دنیا) بر نمی‌خیزند مگر همچون کسی که - (به گمان عرب‌ها) - شیطان او را سخت دچار دیوانگی سازد...))

اشکال : مترجم محترم ، دو اصطلاح "مَا يَقُومُ" و "مِنَ الْمَسِّ" که در این آیه آمده ، ترجمه نکرده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((کسانی که ربا می‌خورند (از گور) بر نمی‌خیزند مگر مانند برخاستن کسی که شیطان بر اثر تماس ، آشفته سرش کرده است...)) (ترجمه‌ی محمدهدی فولادوند)

﴿ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُذِرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ... ﴾. (سوره‌ی آل عمران / آیه‌ی ۱۷۹)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((خدا بر این نبوده است که مؤمنان را به همان صورتی که شما هستید به حال خود واگذارد. بلکه خداوند پاک را از ناپاک جدا می‌سازد و بر این نبوده است که شما را بر غیب مطلع سازد...))

اشکال : استاد خرم‌دل ، واژه‌ی "حتّٰی" به "بلکه" را ترجمه کرده که درست نیست. و نیز واژه‌ی "الله" در جمله‌ی آخر آیه از قلم افتاده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((خدا بر آن نیست که مؤمنان را بر حالی که شما بر آن هستید واگذارد ، تا آنکه ناپاک را از پاک جدا سازد. و خدا بر آن نیست که شما را بر غیب آگاه گرداند...)) (ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)

﴿ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عٰهَدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ... ﴾. (سوره‌ی آل عمران / آیه‌ی ۱۸۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((آنان کسانی هستند که گفتند : خداوند از ما پیمان گرفته است که به هیچ پیغمبری ایمان نیاوریم ، مگر هنگامی که برای ما قربانی بیاورد و آتش (آذرخش آسمانی پیدا شود و در برابر دیدگانمان) آن را بخورد!...))

اشکال : در ترجمه‌ی این آیه شریفه چندتا نکته هست :

۱- عبارت "آنان کسانی هستند" معادل عبارت "أولئك الذين" است ، در حالی که در آیه فقط واژه‌ی "الذين" آمده است.

۲- واژه‌ی "حتّٰی" به معنی "مگر" نیست بلکه به معنی "تا".

۳- واژه‌ی "عہد" اگر با "إلى" آمده به معنی سفارش و وصیت می‌باشد نه به معنی پیمان. (القرطبی ، ۲۰۰۶ : ۵ / ۴۴۴)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((کسانی که گفتند : خدا به ما سفارش کرده که به هیچ پیامبری ایمان نیاوریم تا برای ما قربانی بیاورد که آتش (آسمانی) آن را (به نشانه‌ی قبول) بخورد (یعنی بسوزاند) ...)) (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

﴿... فَاتَّخَذُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثَلًا وَثَلَاثَ وَرَبَاعًا... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... با زنان دیگری که برای شما حلالند و دوست دارید ، با دو یا سه یا چهار تا ازدواج کنید...))

اشکال : در حقیقت ، مترجم آیه‌ی فوق را ترجمه نکرده ، بلکه آن را توضیح و تفسیر کرده است. و ترجمه با کلمات آیه مطابقت ندارد. چون : ۱- ترجمه‌ی صحیح کلمه‌های فوق (دو و دو و سه سه و چهار چهار) است که مترجم در پانویس آن‌ها را هم ذکر کرده است ، نه (دو و سه و چهار) که معادل (اثان و ثلاث و أربع) هستند. ۲- (واو) به (أو) ترجمه کرده که درست نیست.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... هر چه از زنان [دیگر] که شما را پسند افتاد ، دو دو ، سه سه ، چهار چهار ، به زنی بگیرید...)) (ترجمه‌ی محمدهدی فولادوند)

﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((اموال کم‌خردان را که در اصل اموال شما است به خود آنان تحویل ندهید. چرا که خداوند اموال را برایتان قوام زندگی گردانده است...))

اشکال : در این آیه معادلی برای عبارت (اموال کم‌خردان را که در اصل اموال شما است!) وجود ندارد.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و به کم‌خردان اموالتان را که خداوند آن را وسیله‌ی قوام پایداری شما گردانیده است، ندهید...)) (ترجمه‌ی الهی قمشه‌ای)

﴿... وَتَدْخُلُكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۳۱)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... و شما را جایگاهی بزرگواری (که بهشت برین است) وارد می‌گردانیم...))

اشکال : واژه‌ی "کریم" اگر صفت خداوند و یا اشخاص واقع شود به معنی بزرگوار ، گرامی ، بخشنده ، نیکوکار ، درگذرنده از گناه ، بخشاینده ، نیکو ، خوب و پسندیده می‌باشد. ولی اگر صفت برای اشیاء و مکان‌ها واقع شود به معنی نیکو ، ارزشمند ، پسندیده ، خوب ، ارجمند و شایسته می‌باشد. (محمدعلی کوشا ، ۱۳۸۶ : ۲۱۱)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... و شما را جایگاهی در می‌آوریم. (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)

﴿... وَمَنْ أَضْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۸۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... و چه کسی از خدا راستگوتر است؟))

اشکال : مترجم محترم ، اصطلاح "حديثاً" ترجمه نکرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... و چه کسی از خدا به سخن راستگوتر است؟)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

- ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ...﴾ (سوره‌ی مانده/ آیه‌ی ۱۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((به طور مسلّم ، کسانی که می‌گویند : خدا ، مسیح پسر مریم است ، کافرند...))

اشکال : ضمیر "هو" از قلم افتاده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((کسانی که گفتند : خدا ، همان مسیح پسر مریم است ، به یقین کافر شدند...)). (ترجمه‌ی مکارم شیرازی)

- ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثٌ ثَلَاثَةٌ...﴾ (سوره‌ی مانده/ آیه‌ی ۷۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((بی‌گمان ، کسانی کافرند که می‌گویند : خداوند یکی از سه خداست!...))

اشکال : عبارت "خداوند یکی از سه خداست" ترجمه‌ی معادل و دقیق عبارت "إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثٌ ثَلَاثَةٌ" نیست.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((بی‌گمان، کسانی که گفتند : خداوند سومین سه [اقنوم] است ، کافر شده‌اند...)). (ترجمه‌ی عبدالمحمد آیتی)

- ﴿...وَأَعْرَضَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (سوره‌ی انعام/ آیه‌ی ۱۰۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((...و به مشرکان اعتنا مکن.))

اشکال : اصطلاح "اعتنا مکن" ترجمه‌ی معادل و دقیق اصلاح "أَعْرَضَ" نیست بلکه لازمه‌ی معنای آن.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((...و از مشرکان ، روی بگردان.)). (ترجمه‌ی مکارم شیرازی)

- ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ...﴾ (سوره‌ی انعام/ آیه‌ی ۱۵۸)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((آیا انتظار دارند که فرشتگان (قبض ارواح) به سراغشان بیایند؟...))

اشکال : کلمه‌ی "إِلَّا" در ترجمه نادیده گرفته شده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند؟...)). (ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند)

- ﴿قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رَجْسٌ وَعَصَبٌ...﴾ (سوره‌ی اعراف/ آیه‌ی ۷۱)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((هود گفت : مسلّم عذاب بزرگ و خشم سترگی برای شما واقع می‌شود و بی‌گمان دامنگیرتان می‌گردد...))

اشکال : مترجم محترم ، اصطلاح "مِنْ رَبِّكُمْ" را ترجمه نکرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((هود گفت: قطعاً عذابی و خشمی از پروردگارتان بر شما مقرر گردیده

است...)) (ترجمه‌ی محمدعلی

کوشا)

- ﴿وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ...﴾ (سوره‌ی اعراف / آیه‌ی ۱۹۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((ای بت‌پرستان) شما اگر انبازهای خود را به فریاد خوانید تا شما را هدایت کنند ، پاسخ شما را نمی‌توانند بدهند و

خواسته‌ی شما را برآورده نکنند...))

اشکال : عبارت " تا شما را هدایت کنند" معادل اصطلاح "يَتَّبِعُونَكُمْ" می‌باشد ، لازم به ذکر است در آیه‌ی فوق چنین معنایی هم وجود

ندارد.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و اگر آن‌ها را به سوی هدایت دعوت کنید ، از شما پیروی نمی‌کنند...)). (ترجمه‌ی مکارم شیرازی)

- ﴿... لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ...﴾ (سوره‌ی یونس / آیه‌ی ۴)

اشکال : مترجم محترم ، این قسمت از آیه‌ی شریفه ترجمه نکرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... تا کسانی که ایمان آورده‌اند و کارهای شایسته کرده‌اند پاداش عادلانه دهد ...)). (ترجمه‌ی محمد موسوی همدانی)

- ﴿... رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (سوره‌ی یونس / آیه‌ی ۸۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((...پروردگار! ما را (وسیله‌ی) آزمون مردم ستمکار و(آماج) بلا و آزار کافران (بدکردار) مساز.))

اشکال : اصطلاح مناسب و معادل در این آیه برای اصطلاح " فِتْنَةً" کلمه‌ی آشوب می‌باشد. (ر.ک : الطبرسی ، بی تا : ۱۲۵/۲)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((...پروردگار! ما را دستخوش آشوب گروه ستمکار قرار مده)). (ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)

- ﴿... وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ﴾ (سوره‌ی هود / آیه‌ی ۹۱)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... و تو در پیش ما قدر و ارزشی نداری.))

اشکال : کلمه‌ی "عَزِيزٍ" در اینجا به معنی "پیروز" و "شکست‌ناپذیر" است. لازم به ذکر است که این واژه گاهی به معنای دیگر از جمله

"گرامی" می‌آید. ولی در اینجا به قریب‌ه‌ی موضع‌گیری خصمانه‌ی قوم شعیب با شعیب و دشمن پنداشتن او کلمه‌ی "عَزِيزٍ" به معنی

"پیروز" و "شکست‌ناپذیر" است. (ر.ک : خرمشاهی ، ۱۳۷۲ : ۳۹۱/۲)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... و تو هیچ بر ما پیروز نیستی.)). (ترجمه‌ی محمد خواجه‌ی)

- ﴿فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبُوهُ...﴾ (سوره‌ی یوسف / آیه‌ی ۹۹)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((هنگامی که پیش یوسف رسیدند ، پدر و مادرش را در آغوش گرفت...))

اشکال : واژه‌ی "أَوَى" معادل واژه‌ی "پناه داد" یا "جای داد" است. نه "در آغوش گرفت". (قرآنتی ، ۱۳۸۳ : ۲۸۶/۴)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((پس چون بر یوسف وارد شدند ، پدر و مادرش را در کنار خود جای داد...)).

(ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)

- ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا...﴾ (سوره‌ی رعد / آیه‌ی ۴۱)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((مگر (این کافران) نمی‌دانند که ما از طرف زمین می‌کاهیم؟...))

اشکال : مترجم محترم ، واژه‌ی "نَأْتِي" ترجمه نکرده است ، همچنین اصطلاح "لَمْ يَرَوْا" به معنی "ندیدند" می‌باشد ، نه به معنی "نمی‌دانند".

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((ایا ندیدند که ما به زمین می‌پردازیم و از کنارهای آن می‌گازیم؟...)). (ترجمه‌ی سید جلال الدین مجتبی‌ی)

- ... فَأَذْفِقُوا لِقَاءَ اللَّهِ لِيَأْسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ. (سوره‌ی نحل / آیه‌ی ۱۱۲)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... و خداوند به خاطر کاری که انجام دادند ، گرسنگی و هراس را بدیشان چشاندید (و نعمت‌ها را از ایشان سلب گردانید و بلاها بدان رسانید.))

اشکال : کلمه‌ی "لیاس" را در این آیه‌ی شریفه از قلم افتاده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... پس خدا به سزای آنچه می‌کردند جامه‌ی گرسنگی و ترس به [مردم] آن چشاندید.)). (ترجمه‌ی سید جلال الدین مجتبی‌ی)

- وَإِنَّ الْمُبْرِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا. (سوره‌ی اسراء / آیه‌ی ۲۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((بی‌گمان باد دستان، دوستان اهریمنانند، و اهریمنان بسیار ناسپاس پروردگار خود هستند.))

اشکال : واژه‌ی "دوستان" معادل مناسبی برای "إِخْوَانَ" نیست، بلکه واژه‌ی "برادران" معادل مطابقی برای کلمه‌ی "إِخْوَانَ" می‌باشد. همچنین کلمه‌ی "شیطان" که در آیه‌ی فوق به صورت مفرد آمده است ، امّا مترجم آن را به صورت جمع "اهریمنان" ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((به راستی که باد دستان ، برادران اهریمنانند ، و اهریمن پروردگار خویش را بسی ناسپاس است.)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

- وَوَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ... (سوره‌ی طه / آیه‌ی ۱۱۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((در آغاز کار ، ما به آدم فرمان دادیم...))

اشکال : همان طور که قبلاً توضیح داده‌ایم که واژه‌ی "عَهْدٌ" اگر با "إِلَىٰ" آمده به معنی سفارش و وصیت می‌باشد. در ترجمه این آیه اصطلاح "فرمان دادن" معادل مناسبی برای "عَهْدٌ" نیست. مترجم محترم به این نکته در پانوشته هم اشاره کرده است که کلمه‌ی "عَهْدٌ" اگر با "إِلَىٰ" بیاید به معنی "توصیه کردن" و "سفارش کردن" است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و از پیش به آدم سفارش کردیم...)). (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)

- يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا. (سوره‌ی فرقان / آیه‌ی ۲۸)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((ای کاش! من فلانی را به دوستی نمی‌گرفتم.))

اشکال : اصطلاح "وَيْلَتَىٰ" در این آیه ترجمه نشده است..

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((ای وای! کاش من فلانی را دوست [خود] ننگرفته بودم.)). (ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند)

- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِأَعْيُنٍ. (سوره‌ی دخان / آیه‌ی ۳۸)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((ما آسمان‌ها و زمین و آنچه در میان آن دو است بیهوده و بی‌هدف نیافریده‌ایم.))

اشکال : در این آیه‌ی شریفه واژه‌های "بیهوده و بی‌هدف" معادل "لأعين" نیست بلکه لازمه‌ی معنای آن. مترجم همین آیه را در سوره‌ی انبیاء / آیه‌ی ۱۶ رساتر و دقیق‌تر ترجمه کرده است :

((و آسمان‌ها و زمین و آنچه میان آن دو است به بازی نیافریده‌ایم.))

- كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ. (سوره‌ی صف / آیه‌ی ۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((اگر سخنی را بگوئید و خودتان برابر آن عمل نکنید ، موجب کینه و خشم عظیم خدا می‌گردد.))

اشکال : ظاهراً مترجم ارجمند اصطلاح "أَنْ تَقُولُوا" را "إِنْ تَقُولُوا" ترجمه کرده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((در نزد خدا بسی ناپسند است که چیزی گوئید که خود نکنید.)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

- أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ. (سوره‌ی علق / آیه‌ی ۱۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((آیا او نمی‌داند که خداوند می‌بیند؟))

اشکال : مترجم محترم عبارت "أَلَمْ يَعْلَمْ" را "آیا او نمی‌داند" ترجمه کرده و این ترجمه دقیقی نیست.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((مگر ندانسته که خدا می‌بیند؟)). (ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند)

۳- بحث و بررسی ترجمه در حوزه‌ی ساختار

سخن خداوند متعال زیباترین و دلپذیرترین سخن است ، قطعاً به زیباترین و دلپذیرترین ترجمه نیاز دارد. ارباب بلاغت و فصاحت ، خوب می‌دانند که زیبایی سخن سهم فروانی در جلب و جذب افراد به متون دینی و مذهبی دارد.

از یاد نبریم که مهم‌ترین عامل نفوذ اسلام در محیط جزیره العرب ، زیبایی و دلپذیری کلام الهی بود و اکنون که ما این کلام زیبا و این معجزه‌ی بزرگ رسول خدا (ص) را در پیش‌روی داریم و شیفته‌ی معارف بی‌مانند آنیم ، باید برای ارائه‌ی آن به دورترین نقاط عالم ، از

بهترین و شیواترین ترجمه به زبان‌های گوناگون بهره‌برگیریم ، جهانیان را به ارزش والای آن آشنا سازیم. (محمدعلی کوشا ، ۱۳۸۶: ۱۳)

هر زبانی برای انتقال مفاهیم ، ساختاری ویژه خود دارد. این ساختار متناسب با فهم عرفی اهل آن زبان شکل می‌گیرد و بدیهی است که در برگردان هر متنی از زبان مبدأ به زبان مقصد لحاظ این ویژگی‌ها بر مترجم ضرورت دارد. این ضرورت در باب ترجمه‌ی قرآن

تأکید بیشتری پیدا می‌کند. وقتی قرآن را به فارسی ترجمه می‌کنیم ، نباید دستور زبان عربی را به کار ببریم. به کارگیری این نکته‌ی روشن در عمل ، همواره بر مترجمان فارسی قرآن کریم آسان نبوده است. هر مترجمی در گوشه‌ای از سخن خود ، آگاهانه یا ناخودآگاه از دستور عربی بهره‌برده است و خلط ویژگی‌های زبان عربی با فارسی همواره اغلاط فروانی را موجب شده است. اگر همه‌ی مترجمان

را آشنا به مشکلات و ریزمکاری‌های هر دو زبان فارسی و عربی بدانیم ، تنها دلیل عدم رعایت مقتضیات زبان فارسی در ترجمه قرآن آن است که قرآن نه تنها نزد آنان ، بلکه در فرهنگ عموم مسلمانان ، قداست و حرمت بسیار داشته است و ادای مفاهیم آن با الگوهای زبان مقصد ، که گاه مستلزم برهم زدن ساختار زبان عربی جملات است ، امری مشکل می‌نموده است. (کریمی‌نیا ، ۱۳۸۹: ۳۳) از این

رو ، در این می‌بخت به بحث و بررسی ترجمه‌ی دکتر مصطفی خرم‌دل از قرآن کریم در حوزه‌ی واژگان پرداخته‌ایم :

- ... وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۶۰)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((...و همچون تباهاکاران در زمین به لاف و گزاف و تجاوز و تعدّی نپردازید.))
اشکال : با این که مترجم محترم در پانوشت نوشته است که کلمه‌ی "مُفْسِدِينَ" حال مؤکده ضمیر (و) در واژه‌ی "لَا تَعْتُوا" می‌باشد ، اما در مقام ترجمه اعمال نکرده است. و ضمناً با آوردن کلمه‌ی "همچون" آیه را به صورت "کالمفسدین" ترجمه کرده است که درست نیست.
ترجمه‌ی پیشنهادی : ((...و در زمین تبهاکارانه فساد موزید.)). (ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)
﴿ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴾. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۶۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((پس آن [عقوبت] را عبرت معاصران واقعه و آیندگان کردیم ، و پندی برای پرهیزگاران نمودیم.))
اشکال : در این آیه‌ی شریفه واژه‌ی " نَكَالًا " به صورت نکره آمده است ، و مترجم محترم می‌بایست آن را هم به صورت نکره ترجمه کند ، نه معرفه.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و ما آن [عقوبت] را برای حاضران ، و [نسل‌های] پس از آن ، عبرتی ، و برای پرهیزگاران پندی قرار دادیم.)) (ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند)
﴿...إِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّظِيرِينَ ﴾. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۶۹)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((...گاو زرد پررنگی است که نگاه کنندگان [بدو] را شادمانی می‌بخشد.))
اشکال : در این آیه شریفه کلمه‌ی "لَوْنٌ" را فاعل کلمه‌ی "فَاقِعٌ" می‌باشد. و مترجم این مسأله را در پانوشت ذکر کرده و صحیح هم همین است ، اما در مقام ترجمه کلمه‌ی " فَاقِعٌ " را صفت بعد از صفت دانسته است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((...همانا آن گاوی است زرد، رنگ آن روشن است که بینندگان را شادی می‌بخشد.)). (ترجمه‌ی زین العابدین رهنما)
﴿... يَوْمَ أُحُدٍ لَوْ يَعْمَرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُرْجَاهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ... ﴾. (سوره‌ی بقره / آیه‌ی ۹۶)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... هر یک از آنان دوست دارد هزار سال عمر کند ، در حالی که اگر این عمر [طولانی] بدو داده شود ، او را از عذاب به دور نمی‌دارد...)).

اشکال : مترجم محترم کلمه‌ی "لَوْ" که برای تمنّی است ترجمه نکرده است ، و همچنین اصطلاح "أَنْ يُعَمَّرَ" به صورت "إِنْ يُعَمَّرَ" ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((...هر یک از آنان خوش دارد که کاش هزار سال عمر دهندش ، ولی این عمر یافتن، دور دارنده‌ی او از عذاب نیست...)). (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)
﴿ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾. (سوره‌ی آل عمران / آیه‌ی ۳۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((آنان فرزندان بودند که [چه از نظر پاکی و تقوا و فضیلت ، و چه از نظر دودمان] برخی از برخی دیگرند ، و خداوند شنوا و دانا است.))

اشکال : مترجم محترم با این که در پانوشت منصوب بودن " ذُرِّيَّةً " را به علت بدلیّت از کلمه‌ی "آل" در آیه‌ی قبل دانسته که منصوب به فعل "اصْطَفَى" است ، باز در ترجمه ، آن را اعمال نکرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((فرزندان که بعضی از آنان از [نسل] بعضی دیگرند، و خداوند شنوای داناست)) (ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند)
﴿... مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۴۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((بیش از آنکه [عذابی نصیب شما کنیم و بدان وسیله آثار] چهره‌هایتان را محو کنیم [و در آن‌ها چشم و گوش و ابرو و بینی و لبی بر جای نگذاریم] و آن‌ها را برگردانیم [و همچون قسمت پشت خود صاف و زشت گردند]).))

اشکال : مترجم اصطلاح "وُجُوهًا = چهره‌هایی" را که در آیه شریفه به صورت نکره آمده در ترجمه به "وُجُوهُكُمْ = چهره‌هایتان" ترجمه کرده است، همچنین جمله‌ی "و آن‌ها را برگردانیم" ترجمه‌ی مناسب و معادلی برای جمله‌ی "فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا" نیست.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((بیش از آنکه چهره‌هایی را محو و ناپدید کنیم آن گونه که آن‌ها را به پشت سرشان برگردانیم...)). (ترجمه‌ی سیدجلال‌الدین مجتوبی)

﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ... ﴾. (سوره‌ی نساء / آیه‌ی ۶۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((اما نه! به پروردگارت سوگند که آنان مؤمن به شما نمی‌آیند تا تو را در اختلاف و درگیری‌های خود داوری نطلبند...))
اشکال : در این آیه مترجم ارجمند جمله‌ی "حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ" به صورت "حَتَّىٰ لَا يُحَكِّمُوكَ" یعنی جمله منفی "به داوری نطلبند" ترجمه کرده! در حالی که این جمله در آیه به صورت مثبت آمده است .

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((نه ، سوگند به پروردگارت که نمی‌گردند تا در ستیزی که در میان‌شان رخ داده است، داوری نکنند...)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَن شَيْءٍ إِن تَبَدَّلَ لَكُمْ تَسْوَأُهُمْ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنزَلُ الْقُرْآنُ تَبَدَّلَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ... ﴾. (سوره‌ی مائده / آیه‌ی ۱۰۱)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((ای مؤمنان! از مسائلی سؤال مکنید که اگر فاش گردند و آشکار شوند شما را ناراحت و بدحال کنند. چنان که به هنگام نزول قرآن راجع به آن‌ها پرس و جو کنید ، برای شما [با وحی آسمانی] بیان و روشن می‌شوند [و آن گاه دچار مشقات و مشکلات فراوانی می‌گردید. پس شما را به ناگفته‌ها و نانمودها چه کار؟ مگر نه این است که] خداوند از این مسائل گذشته است [و پرسش‌های قبلی شما را نادیده گرفته است و از مجازات اخروی آن‌ها صرف نظر نموده است؟] و خداوند بس آمرزگار و بردبار است.))

اشکال : مترجم در این آیه‌ی شریفه جمله‌ی "إِن تَسْأَلُوا" به "چنان که پرس و جو کنید" ترجمه کرده و این جمله معادل جمله‌ی "کَمَا تَسْأَلُوا" می‌باشد! در حالی که معادل فارسی "إِن" شرطیّه ، "اگر" می‌باشد نه "چنان که!"

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((ای کسانی که ایمان آورده‌اید ، از چیزهایی که اگر برای شما آشکار گردد شما را اندوهناک می‌کند پیرسید. و اگر هنگامی که قرآن نازل می‌شود ، درباره‌ی آن‌ها سؤال کنید ، برای شما روشن می‌شود. خدا از آن [پرسش‌های بیجا] گذشت ، و خداوند آمرزنده‌ی بردبار است.)) (ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند)

- وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ. (سورة انعام / آیه ۷۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((و همان گونه (که گمراهی قوم ابراهیم را در امر پرستش بت‌ها به او نمودیم بارها و بارها نیز) مُلک عظیم آسمان‌ها را به ابراهیم نشان دادیم تا از زمردی باورمندان راستین شود (و بر راستای خدانشناسی رود)).
اشکال : فعل "نُری" در این آیه شریفه به صورت فعل حال آمده ، امّا مترجم محترم آن را به صورت فعل گذشته ترجمه کرده است. با این که مترجم در پانوشت به مضارع بودن این فعل اشاره کرده است!
ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و بدینسان ملکوت آسمان‌ها و زمین‌ها را به ابراهیم می‌نمایانیم تا از اصحاب یقین گردد)). (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)

- إِنْ اللَّهُ فَالِقُ الْخَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمْ اللَّهُ فَاتَى تُؤْفَكُونَ. (سورة انعام / آیه ۹۵)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((این خداست که دانه و هسته را می‌شکافد ، زنده را از مرده و مرده را از زنده بیرون می‌آورد این خدای شماس است پس چگونه (از حق) منحرف شوید.))

اشکال : مترجم محترم در این آیه شریفه ، اسم فاعل "فالِق" را به مضارع برگردانده و جمله‌ی اسمیه را به جمله‌ی فعلیه تبدیل نمود.
ترجمه‌ی پیشنهادی : ((خداوند شکافنده‌ی دانه و هسته است. زنده را از مرده برون می‌آرد، و برون آورنده‌ی مرده از زنده است. این است خدا ، پس به کجا برندتان؟!)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

- مِنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرٌ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا... (سورة انعام / آیه ۱۶۰)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((هر کس که کار نیکی انجام دهد (پاداش) ده برابر دارد ، و هر کس کار بدی کند ، پادافره او جز همسنگ و همسان آن داده نمی‌شود.))

اشکال : در مقام ترجمه ، فعل "جاء" هر گاه با حرف "ب" بیاید متعدی گردیده و معنی "آورد" می‌دهد بنابراین "جاء بِالْحَسَنَةِ" یعنی "نیکی آورد" ، و همین گونه است "جاء بِالسَّيِّئَةِ". (محمدعلی کوشا ، ۱۳۸۶: ۲۲۱) و همچنین "الْحَسَنَةِ" و "السَّيِّئَةِ" به صورت معرفه آمده‌اند ، ولی مترجم این دو کلمه را به صورت نکره ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((هر کس کار نیکی بیاورد، ده برابر آن [پاداش] خواهد داشت ، و هر کس کار بدی بیاورد جز مانند آن جزا نیابد)). (ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند)

- ... فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ. (سورة اعراف / آیه ۹۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((پس با این حال چگونه بر حال قوم بی‌ایمان اندوه بخورم؟!))

اشکال : در این آیه کلمه‌ی "قَوْم" به صورت نکره آمده است ، اما مترجم آن را معرفه ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((پس ، بر مردمی ناباور چگونه اندوه خورم؟!)). (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

- وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ. (سورة اعراف / آیه ۱۰۲)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((اکثر این اقوام را بر سر پیمان (وفای به عهد خود) ندیدیم و بلکه بیشتر آنان نافرمان و گنهکار یافتیم.))

اشکال : در این آیه اصطلاح "مِنْ عَهْدٍ" نکره آمده است ، اما در ترجمه به صورت معرفه ترجمه شده است. همچنین ترجمه فعل منفی "مَا وَجَدْنَا" به "ندیدیم" ترجمه‌ی دقیقی نیست. و ترجمه‌ی دقیق و مناسب آن "نیافتیم" می‌باشد.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و در بیشترینشان وفای به عهد نیافتیم ، و اکثرشان را نافرمان یافتیم)). (ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی)

- ... وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ... (سورة اعراف / آیه ۱۶۳)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((... امّا در غیر شبیه به سویشان نمی‌آمدند...))

اشکال : در ترجمه‌ی این آیه مترجم محترم حرف "واو" قبل از کلمه‌ی "يَوْمَ" حذف کرده و کلمه‌ی "امّا" به جای آن گنجانده ، و جمله‌ی فعلیه‌ی "لَا يَسْبِتُونَ" به جمله‌ی اسمیه‌ی "غیر روز شبیه" ترجمه کرده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((... و روزی که شبیه نداشتند ماهیان به سویشان نمی‌آمدند...)). (ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)

- وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ... (سورة توبه / آیه ۱۱۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((و طلب آمرزش ابراهیم برای پدرش ، به خاطر وعده‌ای بود که بدو داده بود...))

اشکال : در ترجمه‌ی این آیه جمله‌ی منفی " وَمَا كَانَ" به جمله‌ی مثبت تبدیل شده و حرف استثنای "إِلَّا" هم از قلم افتاده است!

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و طلب آمرزش ابراهیم برای پدرش جز برای وعده‌ای بود که به او داده بود ، نبود...)). (ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند)

- ... وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ... (سورة رعد / آیه ۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((کافران می‌گویند : کاش! معجزه‌ای از سوی پروردگارش بر او نازل می‌شد...))

اشکال : در این آیه‌ی شریفه مترجم کلمه‌ی "لَوْلَا" به معنی "کاش" ترجمه کرده ، در حالی که معنی دقیق آن "چرا" می‌باشد. "اصولاً لَوْلَا" یا امتناعیه است یا تحضیضیه ، و هرگز برای تمنّی استعمال نشده است. (رک : الدقر ، ۲۰۰۹ : ۳۹۳)

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و کسانی که کافر شده‌اند می‌گویند : چرا از جانب پروردگارش معجزه‌ای بر او نازل نشده است؟!)). (ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند)

- ... وَمَا نُزِّلَ عَشِيرَتِكَ الْأَقْرَبِينَ. (سورة شعراء / آیه ۲۱۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((خویشاوندان نزدیک خود را بترسان.))

اشکال : مترجم محترم در این آیه کلمه‌ی "أَقْرَبِينَ" به "خویشاوندان نزدیک" ترجمه کرده ، در حالی که کلمه‌ی "أَقْرَبِينَ" صفت تفضیلی و معادل دقیق آن "نزدیکترین" می‌باشد.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و نزدیکترین خویشاوندانت را بیم ده)). (ترجمه‌ی محمدعلی کوشا)

- ... رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. (سورة قصص / آیه ۴۷)

ترجمه‌ی خرم‌دل : (...پروردگار! چه خوب بود اگر پیامبری برای ما می‌فرستادی تا از آیات تو فرمان می‌بردیم و از زمره‌ی مطیعان می‌گشتیم.)

اشکال : کلمه‌ی "لَوْلَا" در جمله‌ی "لَوْلَا أَرْسَلْتُ" لولای تحضیضیه است ، امّا مترجم محترم آن را برای تمنّی دانسته و کلمه‌ی "لولا" را به "چه خوب بود" ترجمه کرده درحالی که معادل آن کلمه‌ی "کاش" می‌باشد. لازم به ذکر است که مترجم محترم به این مسأله در پانویشت اشاره کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : (...ای پروردگار ما ، چرا پیامبری بر ما نفرستادی تا از آیات تو پیروی کنیم و از مؤمنان باشیم؟). (ترجمه‌ی عبدالمحمد آیتی)

- ﴿...إِنَّ اللَّهَ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ﴾. (سوره‌ی غافر / آیه‌ی ۴۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : (...خداوند بندگان را می‌بیند.)

اشکال : جمله‌ی "إِنَّ اللَّهَ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ" در متن آیه به صورت جمله‌ی اسمیه آمده ، ولی مترجم محترم آن را به صورت جمله‌ی فعلیه ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : (...خداست که به [حال] بندگان [خود] بیناست). (ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند)

- ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ﴾. (سوره‌ی ص / آیه‌ی ۳۴)

ترجمه‌ی خرم‌دل : ((ما سلیمان را دچار بیماری ساختیم و وی را همچون کالبدی (بی‌جان) بر تخت سلطنت انداختیم ، سلیمان آن گاه باز گشت.))

اشکال : مترجم محترم در این آیه‌ی شریفه اصطلاح "أَلْقَيْنَا" را "أَلْقَيْنَاهُ" ترجمه کرده است.

ترجمه‌ی پیشنهادی : ((و به راستی سلیمان را آزمودیم و بر تخت‌اش پیکری افکندیم ، آن گاه بازگشت)) (ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی)

نتیجه‌گیری

- یکی از ترجمه‌های ارزنده قرآن کریم که با تفسیری کوتاه و شرح لغات در پانویشت‌ها در موضوع قرآن‌پژوهی پا به عرصه‌ی وجود نهاده ترجمه‌ی تفسیری دکتر مصطفی خرم‌دل با عنوان "تفسیر نور" می‌باشد.
- در این ترجمه ، ذوق و سلیقه‌ی بهتری اعمال گردیده که از جمله‌ی آن‌ها تفکیک توضیحات لغوی و وجوه نکات تفسیری از متن ترجمه ، و قرار دادن آن‌ها در پانویشت‌ها است. و ترجمه‌ی هر آیه با توضیح کوتاه در میان پرانتز در مقابل همان آیه و در همان صفحه قرار گرفته ، و لغات و کلماتی که لازم به ترجمه‌ی جداگانه و گاهی توضیح بوده در پانویشت‌ها جای گرفته است.
- این ترجمه و تفسیر برای کسانی که فرصت مطالعه‌ی تفسیرهای مطول را ندارند و می‌خواهند شناخت اجمالی از قرآن داشته باشند ، و یا کم و بیش با لغات و محتوای آن آشنایی پیدا کنند ، بسیار مفید و حائز اهمیت است.
- مترجم محترم در ترجمه‌ی بعضی از آیه‌ها به ساختار کلام توجه نداشته و قواعد و اصول نحو و صرف را در ترجمه رعایت نکرده است.
- مترجم محترم در جاهای مختلف به ساختمان برخی جملات (فعلی و اسمی) و نیز زمان افعال توجه نکرده است.
- نوع فعل در بعضی از آیه‌ها رعایت نکرده ، مثلاً فعل ماضی را با مضارع یا بر عکس ترجمه کرده است.
- مترجم برخی ظروف ، اسماء اشاره ، کلمات و حتی بعضی از جملات ترجمه نکرده است.
- یکی از اشکالات دیگر در برخی از آیه‌ها ، بکارگیری معادل نا مناسب است.
- ترجمه‌ی بعضی آیه‌ها از حالت یک ترجمه‌ی منطبق بر الفاظ آیه به صورت ترجمه‌ی آزاد و مضمونی درآمده است!
- بعضی از اصطلاحات یا کلمات به صورت معرفه آمده‌اند ، ولی مترجم آن‌ها را به صورت نکره ترجمه کرده است یا بر عکس.

- منابع

- قرآن کریم.
- آیتی ، عبدالمحمد ، (۱۳۷۶) ، ترجمه‌ی قرآن مجید ، تهران ، انتشارات سروش.
- الهی قمشه‌ای ، مهدی ، (۱۳۶۷) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، تهران ، بنیاد نشر قرآن و امیر کبیر.
- امامی ، ابوالقاسم ، (۱۳۷۷) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، تهران ، انتشارات اسوه.
- جعفری ، یعقوب ، (۱۳۷۶) ، تفسیر کوثر ، قم ، انتشارات هجرت.
- خرم‌دل ، مصطفی ، (۱۳۷۲) ، تفسیر نور ، تهران ، انتشارات احسان.
- خرمشاهی ، بهاء‌الدین ، (۱۳۷۲) ، قرآن پژوهی ، تهران ، مرکز نشر فرهنگی مشرق.
- خرمشاهی ، بهاء‌الدین ، (۱۳۷۴) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، تهران ، انتشارات نیلوفر و جامی.
- الدقر ، عبدالغنی ، (۲۰۰۹) ، معجم القواعد العربیة فی النحو والتصریف وذیل بالاملاء ، دمشق ، دار القلم.
- رهنما ، زین العابدین ، (۱۳۵۳) ، قرآن مجید با ترجمه و تفسیر ، تهران ، انتشارات کیهان.
- شیرازی ، ناصر مکارم ، (۱۳۸۷) ، ترجمه‌ی قرآن مجید ، قم ، مؤسسه الامام علی بن ابی طالب.
- الطبرسی ، الفضل بن حسن ، (بی تا) ، تفسیر جامع الجوامع ، ترجمه‌ی ابوالقاسم گرجی ، قم ، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.
- فولادوند ، محمدمهدی ، (۱۳۹۰) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، قم ، انتشارات شتا.
- قرائتی ، محسن ، (۱۳۸۳) ، تفسیر نور ، تهران ، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- القرطبی ، محمد بن احمد ، (۲۰۰۶) ، الجامع لأحكام القرآن ، بیروت ، مؤسسه الرسالة.
- کریمی‌نیا ، مرتضی ، (۱۳۸۹) ، ساختهای زبان فارسی و مسئله‌ی ترجمه‌ی قرآن ، تهران ، انتشارات هرمس.
- کوشا ، محمدعلی ، (۱۳۸۶) ، ترجمه‌های ممتاز قرآن در ترازوی نقد ، رشت ، انتشارات کتاب مبین.
- کوشا ، منصور ، (۱۳۷۹) ، تعادل در ترجمه ، مجله‌ی مترجم ، شماره ۳۲ ، تابستان.
- مجتبیوی ، سید جلال‌الدین ، (۱۳۷۲) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، تهران ، انتشارات حکمت.
- همدانی ، محمد موسوی ، (۱۳۸۴) ، ترجمه‌ی قرآن کریم ، تهران ، مؤسسه انتشارات یادمان فلسفی.